

בור עשרה או בור ששה (בבא קמא נא)

גליון 403

איתא במתניתין בדרף נ: החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור או חמור חייב. אחד החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין חייב. א"כ למה נאמר בור, מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים. היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור, ואם הוזק בו חייב. ובגמ', אמר רב בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו, אלמא קסבר חבטה קרקע עולם הוא דמזקא ליה. ושמאל אמר להבלו וכ"ש לחבטו וכו'. ויוצא שבור שאין בו עשרה טפחים אין בו חבטה בכדי להרוג ולא הבל בכדי להרוג אבל להזיק יש.

ובהמשך הגמ', ההוא תורא דנפל לאריתא דדלאי (ופירש"י דעמוקה אמה, דהיינו ו' טפחים), שחטיה מריה, טרפיה רב נחמן (ופירש"י משום ריסוקי אברים) וכו' אלמא קסבר רב נחמן יש חבטה בפחות מעשרה. איתיביה רבא לרב נחמן היו פחותין מעשרה ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור, מ"ט לאו משום דלית ביה חבטה (נא). לא, משום דלית ביה הבלא (כדי להרוג).

מבואר בשלב זה בגמ' דאליבא דרב נחמן בור שיש בו ו' טפחים יש בו חבטה שיכולה להרוג, ולכן הטריף ר"נ את הבהמה שנפלה לתוכו אבל לחייב עליו משום בור א"א כי ר"נ ס"ל כרב דבור שחייבה עליו תורה הוא להבלו ולא לחבטו (רש"י בד"ה לא משום דלית ביה הבלא) ולכן צ"ל עשרה בבור כדי להתחייב.

והקשו בגמ' מהדין של סקילה שדוחפים אותו מעל שתי קומות ודחו דשם הוי משום ואהבת לרעך כמוך. ואח"כ הקשו מהדין של מעקה בעשרה טפחים, דמשמע שאין חבטה של מיתה בפחות מ'. אלא היינו טעמא דר"נ, סבר מכריסא דתורא לארעא כמה הוי ארבעה, ארעתא דדלאי כמה הוי שיתא, הא עשרה, אישתכח דכי קא מחבט מעשרה הוא דקא מחבט. והיינו דלעולם בעינן עשרה כדי שימות גם לרב נחמן אלא דמהבטן של הבהמה עד לתחתית הבור היו י' טפחים, ולכן חשש ר"נ לטרפות.

והקשו בגמ' אלא מתניתין דקתני מה בור שהוא כדי להמית י' טפחים וכו' בשיתא נמי סגיא (דהא יש י' טפחים בצירוף הרגלים). אמרי מתניתין דאיגנדר לבור. אם הבהמה התגלגלה לבור בעינן עומק י' טפחים בבור אבל באופן שנפל ממצב של עמידה, אין הכי נמי דגם בעומק ו' ימות, ויהיה חייב.

אמנם בחי' הרשב"א כתב דלאו למימרא דאם נפל כדרכו חייב בו' טפחים אלא היות ואיכא דמיגנדר ואין בו כדי להמית בפחות מ', אז לא חייבה תורה אלא בור שיש בו לעולם כדי להמית ואפי' במיגנדר. וצ"ב.

והטור (סי' תי) הביא בזה מחלוקת ובתחילה כתב כהרשב"א דבעינן י' טפחים בכל אופן והביא שכן נקט הרא"ש (ובב"י הקשה מנין לו שכך סובר הרא"ש). ואמנם אין ראייה מהפסקים של הרא"ש אבל למעשה כתוב כן בשטמ"ק בשם הרא"ש) אבל הרמ"ה כתב בזה שחייב (באופן של בור ו' וצירוף הרגלים).

ובב"י כתב דנראה שהטור פסק דלא כרב נחמן אלא כפשטה דמתניתין דמשמע דעומק החפירה צריך שיהא עשרה בין נפל דרך נפילה (ממצב של עמידה) בין איגנדר איגנדורי. וכן משמע דרבא דבתרא הוא לא סבירא ליה כוותיה דהא אותביה. ואע"ג דשני ליה, שינויא דחיקא היא, ומה שכתב בשם הרמ"ה היינו כלישנא בתרא דאסיקנא לרב נחמן.

ובדרישה הביא שהטור (יו"ד ריש סי' נח) כתב לענין טריפות, שאם נפלה באופן שיש עשרה בצירוף רגלי הבהמה, חיישינן לריסוק אברים וטריפה. והקשה דיש סתירה בפסקי הטור דבבור פסק דלא מצרפינן רגלי השור לעשרה ובטריפות כן.

ויישב בדרישה דהטור ס"ל דלר"נ רק לענין טריפות מצרפינן אבל לענין חיוב דבור מודה דבעינן בור עמוק י', דהתורה לא חייבה א"כ יהיה בחפירתו כדי מיתה על כל פנים דאז בשעת חפירתו מיקרי בעל התקלה וזה אינו אלא כשהיא עמוקה י' טפחים. ואמנם בתחילה דס"ד דיש חבטה בו' סברה הגמ' שאין לחלק בין

בור לטריפות אבל לאחר שהסיקה דאין חבטה בפחות מי' והא דטרפה ר"נ משום דנפלה כשעמדה, מעתה ס"ל לחלק בין חיוב בור לחשש טריפות. ויוצא דלחיוב בור בעינן עשיית תקלה למיתה, שתמיד יכול להמית. וביים של שלמה (פ"ה סי' כה) הביא המהרש"ל את דברי הטור, דבפחות מי' פטור אפי' נפל כדרכו, וביאר דהיינו טעמא, דס"ל המשנה כפשוטו בלא איגוד, כי דוחק לשנויי מתניתין בהכי מאחר שאמרה סתם ונפל שמה שור או חמור, משמע כדרך הנופלים. ומ"מ רב נחמן כדין טרפיה, דלענין טריפות מחמירין מאחר שאיכא צד חיבוט למיתה אפילו אינו מצוי אבל לענין תשלומי בור אינו חייב אלא בבור י' כסתם בור הנאמר בתורה, והתורה איירי בנפילה ולא באיגוד אפ"ה בעי י'. והיינו טעמא, דבצירוף עשרה עם רגלי הבהמה אין המיתה מצוי כל כך, לכן אם מת חשיב ליה כאונס לענין תשלומין. וזהו הטעם שפטור במיתת השור בבור בפחות מי'. וכן כתב הרמב"ם (פ"ב נזקי ממון הט"ו) להדיא אבל לענין טריפות אין חילוק בזה. לפי הים של שלמה אין הפשט כמו שביאר הדרישה שלבור בעינן עשיית תקלה שבכל אופן ממיתה אלא שבבור פחות מי' הוי בגדר אונס, לכן הוא פטור.

והב"ח כתב (יו"ד ריש סי' נח) דלענין איסור דאורייתא דטריפות החמיר כלישנא בתרא דנצרף גובה רגלי השור אבל לענין נזיקין פסק קולא לנתבע כלישנא דאין לצרף גובה רגלי השור ואין לחייבו אלא בבור עמוק עשרה ממש (בראשונים משמע שלמדו שיש שתי לישנות בגמ' בשיטת רב נחמן שבתחילה סברו שאף בפחות מי' יש חבטה דמיתה, וללישנא בתרא רק בעשר. וכן למדו ברי"ף שלפי גירסא אחת הביא רק את הלישנא קמא שבגמ' ואכמ"ל).

הב"ח תירץ דהטור מספקא ליה איך לפסוק, ולענין איסורין החמיר ולענין ממונות נקט קולא לנתבע ולכן בעינן עשר. אבל לפי המהרש"ל פסק דאין ספק בפסק אלא דבבור יש פטור אונס. ולפי הדרישה אין זה בור שיש בו פטור אלא אין חיוב בור אלא בעשיית תקלה של מיתה שממיתה בכל אופן.

והנה בחי' ר' אריה לייב חקר האם הדין שבור ט' שהרג פטור ממיתה הוא דכיון דאין בו כדי להמית אף שאירע שמת הוי היזק שאינו מצוי ונחשב כאונס או שבור ט' כיון דאין בו כדי להמית לא הוי מזיק (לגבי מיתה) כלל, ואין עליו שם בור למיתה.

והביא דהרמב"ם כתב (פ"ב נזקי ממון הט"ו כנ"ל) דבפחות מי' אין המיתה מצויה והרי היא כמו אונס. מאידך יש שיטת הרשב"א שנקט שאע"פ שבור ו' יש בו כדי להמית בלא איגוד, בכל זאת פטור. הרי שאין הפטור מצד הסברא דהו"ל כאונס דהא בור ו' יש בו כדי להמית ומ"מ פטור. וע"כ למד הרשב"א דנתמעט מקרא שבור שאין בו כדי להמית אינו בור כלל למיתה.

והוסיף לבאר דלפי הרשב"א יוצא שאפי' בור שיש בו כדי להמית היות ואין בו כדי להמית בכל גווני פטור. וע"כ דוהמת יהיה לו מגלה לנו שיעורא דבור, דהשיעור של כדי להמית שניתנה לבור הוא שיהיה בו כדי להמית בכל גווני.

והנה הטור נקט בהל' בור כהרשב"א, ובטריפות פסק שבהמה שנפלה לבור ו' הוי טריפה באופן שיש צירוף של הרגלים לעשרה. וביאר המהרש"ל דבצירוף עשרה עם רגלי הבהמה אין המיתה מצויה כל כך, לכן אם מת, חשיב ליה כאונס לענין תשלומין. הרי שנקט הטור לדינא כמו הרשב"א, ונקט הטעם של הרמב"ם דנחשב כאונס ולא כדברי ר' אריה לייב שאין בו שם בור כי אין בו שיעור. אלא דלמרות שיכול להמית, כלפי חיוב בור א"א לחייב כי אינו מצוי ונחשב כאונס.

ובחי' ר' אריה לייב בעצמו הקשה דהרמב"ם נקט שהפטור בבור פחות מי' הוא מדין אונס וגם פסק לכאורה כהרשב"א מדלא חילק בבור פחות מעשרה שלפעמים חייב. וחידש ליישב את הרמב"ם דיש חילוק בין בור ממש לבין תולדה של בור כמו עמוד, דבבור ממש הוי דין שיעור בבור כמו שלמד ברשב"א אבל בתולדות הבור שהן תקלות בעלמא, בהם לא נאמר שיעור עשרה אלא הפטור הוא מטעם אונס. והרמב"ם שנקט הטעם של אונס איירי בתל ברה"ר דהוי תולדה דבור (עיי"ש).

אבל עכ"פ בים של שלמה חזינן שלמד ברשב"א עצמו על דרך הרמב"ם דהוי כאונס אפי' בבור ממש, ולכן בנפל בבור ו', אפי' שיש צירוף הרגלים לעשרה, פטור.